

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

САДРЖАЈ

ОНОМАТОЛОШКИ

ПРИЛОЗИ

XVIII

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности, од 24. маја 2005. године, на основу реферата Александра Ломе, дописног члана САНУ, и Слободана Реметића, дописног члана АНУРС

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црепајац

Главни уредник

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД

2005

ОСВРТИ

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

НА ИМЕНОСЛОВНИМ ВРЕЛИМА II Осврт на нова издања старосрпских извора¹

Стари српски архив, изд. Филозофски факултет у Београду, Филозофски факултет у Бањој Луци, Историјски институт у Бањој Луци, Архив Србије у Београду и Међуопштински историјски архив у Ваљево, одговорни уредник Раде Михаљчић, књ. 3, Лакташи 2004, 197 стр.; књ. 4, *ibid.* 2005, 265 стр.

Поменик манастира Раче, приредио Томислав Јовановић, издавач Фондација Рачанска баштина, Бајина Башта 2005.

Након првих двеју књига ССА приказаних у претходном броју ОП, у протекле две године појавиле су се две нове, од којих је свака посвећена једном нашем заслужном медиевисти који је дао и свој значајан допринос на пољу дипломатике, трећа Сими Ђирковићу а четврта Милошу Благојевићу, и садржи, на почетку, студију о њему и библиографију његових радова. Уз честитке редакцији и сарадницима на одржаном ритму излагања, броју и вредности прилога, указаћемо кратко на оне међу њима који су од већег интереса за ономастичара. То су пре свега повеље српских владара: краља Милутина манастиру Светих апостола на Лиму из 1317–21 (4, 3–22, Вл. Тријић) — неколико топонима из средњег Полимља; краља Стефана Дечанског Хиландару о спору око међа крушевске метохије из 1327. (3, 3–17, С. Мишић) — имена села, међника и људи из Хвосна (северна Метохија); краља, потом цара Душана цркви Светог Николе у Добрушти из 1334. (4, 51–67, Ж. Вујошевић) — топоними из западне Метохије и северне Албаније; манастиру св. Петра и Павла на Лиму из 1343. (3, 45–69, *idem*) — села и засеоци у долини Лима више Бијелог Поља; о поклањању цркве Светог Николе у Врању манастиру Хиландару из 1343–45. године (С. Марјановић-Душанић, 4, 69–85) — топонимија, микротопонимија и имена људи из околине Врања; о даривању села Лесковљане манастиру Хиландару из 1354. (4, 119–134, Ст. Бојанин) — поред дотичног села

¹ Уп. ОП XVII, 459 дд.

(код Тетова) први помен *Бруснице*, доцнијег Горњег Милановца, где је повеља писана; о поклањању цркве Светог Николе у Псачи манастиру Хиландару, преписана 1358. (4, 135–149, С. Мишић) — топоними из слива Криве Реке; повеља цара Уроша манастиру Хиландару из 1360. (4, 151–160, Р. Михалчић) — топоними из околине Параћина; повеља Стефана Лазаревића Хиландару из 1392–96 (3, 107–123, М. Шуица) — топоними са десне обале Ибра. У ова два броја објављено је и неколико повеља босанских владара: бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу из 1329/30. године (3, 19–33, Ј. Мргић-Радојчић) — имена села у севернобосанским жупама Укрини (у долини мале Укрине) и Ненавишту (око ушћа Босне у Саву); бана Твртка кнезу Влатку Вукославићу, издата 1353. (4, 99–114, eadem) — топоними из околине Кључа на Сани; краља Стефана Дабише кћерци Стани од 26. априла 1395. (4, 173–192, Ср. Рудић) — једно село у Хуму; краља Стефана Томаша синовима Иванца Јуришића од 19. фебруара 1459. године (3, 141–150, idem) — имена села из околине Јајца. Особеност ових последњих исправа је да све садрже имена босанске властеле у својству сведока, која су занимљива колико са просопографске, толико и са антропомастичке тачке гледишта.

Опаске које следе немају за циљ да умање велику вредност онога што је досад урађено, већ само да из једног специјалистичког угла дају скроман допринос крајњем циљу коме ССА тежи: коначном издавању српског дипломатичког кодекса.

Облик појединих имена дат у новим издањима и њиховим коментарима подлеже преиспитивању. Ново читање провериво на факсимилу даје облик имена засеока Велијег Поља **Брџава** (з **врџавомь**) који се подудара са данашњим именом села *Бржава* на ушћу истоимене речице у Лим и нема никакве потребе да се пише *Бр(е)жава* (тако 3, 53; 68–69), тим пре што је хидроним на *-ава* од *брз* савсим нормално образовање, док би се од *брза* пре очекивала изведеница суфиксом *-ов* (*Брезова*). — Поводом Младеновићевог издања повеље кнеза Лазара Обраду Драгосаљићу осврнули смо се на облике **Шипьчно** и **Коукањ** (ОП 17, 465, 467). Овај други нема непостојано *a*, и треба га мењати *Кукањ*, *Кукања*, а не *Кукањ*, *Кукања* (тако 3, 122–123). Онај први у издању повеље деспота Стефана бива без потребе допуњен у **Шипьч[и]но** (3, 112₃₁) ваљда према савременом лику *Шийачина* (који је секундаран, уп. ОП 17, 465). Посреди је придев на *-ьно* од фитонима *шййак*, који се среће и на другим местима (села *Шийачно* код Невесиња и Никшића) и нема никаквог основа да се вишеструко посведочени облик *Шийьчно* поправља. — Секвенца и **ѠѠви погача Ѡ Игњедници** (4, 73₁₁₉) неће бити засебна реченица („и да се ломи погача у Јагњедници“, тако у преводу на стр. 77), него наставак претходног набрајања приложених људи у номинативу које је иза и **Вонџна Ѡ Бани и с(и)нь мѠ РѠгга** прекинута одредбом „И приложи краљевство ми у Бањи воденицу Зенину“. Другим речима, ради се о неком човеку из Јагњеднице по имену (надимку) *Рубийогача* (императивна сложеница, уп. *Рубибрза*, *Пождрикобила* итд.), који је накнадно дописан; напоменимо да у Врању данас постоје породични надимак *Погачари* и по њима назване *Погачар маала*, *Погачарска воденица* (Маринковић 1984, 84). — У више случајева проблем је представљала реконструкција номинатива имена из његових потврда у косим падежима. Из локатива **Ѡ ХраццѠх** (112₃₁) не произлази номинатив *Храшћи* (тако 3, 107; 114; 116; 123), него *Храшћане* или *Храшћани*, како је исправно дато у реги-

стру на стр. 193.² — У одредби (по^д) Пеџми (3, 143) посреди је инструментал множине именице *пећ*, вероватно у значењу „пећина“, тј. номинатив ваља реконструисати као *Пећи*, а не *Пеџми* (тако 3, 143; 144; 149, и у регистру стр. 190). Такво место постојало је у жупи Бањици: *Пећи баничке село^м Баницами* MS 439. — У повељи Стефана Дабеше из 1395. име дариваног села стоји у акузативу множине: *дасмо ... село & име Велинаке* из којег се може извести номинатив како у женском роду: *Велинаке*, тако и у мушком: *Велинаци*; како пак данашњи облик имена гласи *Вељаџи*, нема разлога да се и у тексту (192) и у регистру (250) пише номинатив *Вељаке*. Ни *Вељаџи* не би била тачна транскрипција записа, него *Вел(у)јаџи*, посреди је образовање суфиксом *-акъ* од придева *i*-основе **velъ-j-akъ*; реч је вероватно значила „племићи, великаши“, уп. чак.-кајк. *grajani veljaki* у „Постили“ из XVI в. (Skok III 573). — Назив предела у сливу Велике Мораве који бележе једино повеље о властелинству жупана Вукослава и његових синова до сада се у номинативу доследно реконструираше као *Засџрума* иако је посведочен само у локативу *џ Застџрџми* (најскорије Мл. 230 и овде 4, 159), а у језику тога времена и тих докумената локативни наставак *-и* ограничен је на палаталне основе: од **Застџрџма* очекивало би се **(џ) Застџрџмѣ*.³ Иза локатива *Застџрџми* може стајати најпре номинатив **Застџрџмиѣ*, образовање типа *Забрежје*. Ова претпоставка у бољем је складу са иначе убедљивим тумачењем овог топонима које је предложио М. Благојевић, доводећи га у везу са старим словенским термином *сџрумен* „речна струја, матица“, који се и сам јавља у повељи кнеза Лазара Вукослављевом сину Црепу, очито означавајући у датом контексту ток велике Мораве.⁴ Асуфиксално образовање типа *Забрег* од синтагме *за сџрумен(ом)* дало би **Засџрумен*, а не **Засџрума*, док је при извођењу суфиксом *-џје* (тип *Забрежје*) слог *-ен-* старе *n*-основе **strumy*, *-ене* могао бити одбачен, као нпр. у *џлем-иџ*, *џлем-сџво* од *џлеме*, *-ена*. — Обрнут проблем има Вл. Тријић, који је свестан да стсрп. наставак локатива *-џ* указује на непалаталну основу, а ипак из *на Сирџтинѣ* реконструираше номинатив *Сирџиџња*, свакако према именици *сирџиџња*, претпостављајући „да је у питању назив из говорног језика, у коме облик меких основа са наставком *-е* уместо *-и* у том падежу није редак“ (4, 17). Међутим, такав локатив никако не бисмо очекивали у Полимљу XIV века, а са друге стране, апстрактне именице као *сирџиџња* не топонимизују се тако често. И предати облик, и словенске паралеле (село *Сирџино* у Белорусији код Витепска, презиме *Сирџин* m., *Сирџина* f. често код источних Словена), јасно говоре за присвојни придев од именице *sirota* „сиротица“ у функцији личног имена, с тим што питање рода (**Сирџин*, **Сирџина* или **Сирџино*) мора остати отворено. — Већ сам на другом месту (ЗРВИ XXXVIII/1999–2000, 115, нап. 44) поставио питање зашто се из датива јединице *Соли* у титулатури босанских владара (генитив и[з] *Соли* 3, 21₂₃), редовно изводи множински облик *Соли*, тако и овде 3, 26; 192 и 4, 104; 258. — Из облика *џд Хвал'ча* 3, 524 и *за Хвал'че* 648 произлази ном. *Хвалче* n., како је и данас (*Фџче*, Пеш. 60), а не *Хвал-*

² Констатација, да ову жупу „не можемо ни приближно одредити“ заобилази предложено убијацију истоимене жупе из Раваничке повеље у део шумадијске Колубаре око данашњег Лазаревца (ИГ 1989/1–2, стр. 55–66, уп. већ Г. Шкриванић, ИЧ 16–17/1966–67, 98).

³ Тек доцније и на терену будућег шумадијско-војвођанског дијалекта јављају се локативи типа (на) *Глави*, својствени и данашњем књижевном језику (споменик на месту смрти деспота Стефана из 1427, уп. Ивић 1985, 81).

⁴ ЗРВИ 17/1976, 67 д. Ваља приметити да у својој синтези о словенској хидрографској терминологији Јирген Удолф није нотирао ову, нити има иједну другу, српску или хрватску потврду тога термина (Udolph 1979, 272–275 са картом на 276).

ча (тако 3, 8; 16, и у рег. 192). — Нисам сигуран да се у акту краљице Јелене Грубе који је издала А. Фостиков (4, 201–207) директно помиње Олово у Босни. Израз *ѡдѣ ц(а)ѡинѣ Дѡѣв'скѣхъ и Сѡловнѣхъ* (202₁₂) није симетричан; први придев јесте изведен од топонима, али други је градивни, у значењу „царина за олово, за продају олова“, те би га ваљало писати малим словом, независно од тога, што се дата царина вероватно наплаћивала баш у Олову, које је било главни центар експлоатације овог метала у Босни.

Проблемима убикације топонима издавачи се за ову прилику углавном нису посебно бавили, већ их преузимају из раније литературе, али ту има пропуста. И у овој прилици морамо нагласити да су најбоље полазиште за свако историјско-географско разматрање на тлу Метохије студије М. Пешикана. Да су оне коришћене у коментару повеље о међама Крушевске метохије, не би се *Бѣло Поље* поистовећавало са данашњим Неполем, које је старо *Дњеполіе*,⁵ нити би за топониме *Доманѣгъ*, *Козникъ*, *Модра глава*, *Паскаліца* и горепоменуто *Хвал'че* било речено да данас не постоје.⁶ Збуњује и констатација у вези са именом реке *Лоукавица* из повеље о Св. Николи у Псачи, да је та река данас непозната (4, 148), кад се у повељи каже да се у њу улива Моштаница, а име *Моштанница* и данас носи лева притока Криве реке, те јасно произлази да се Лукавицом у четрнаестом веку називала сама Крива река. То је, уосталом, већ запазио Иван Дуриданов, објаснивши да је ново име овог водотока (које се први пут помиње 1463) својеврстан „превод“ старога, изведеног од прасл. придева **lŕkanъ* у његовом изворном значењу „кривуда“, из којег се накнадно развило данашње психолошко значење „лукав“ (Duridanov 1975, 140–143).

*

Фондација Рачанска баштина и наш истакнути палеослависта Томислав Јовановић задужили су нас издањем Рачанског поменика, који се у литератури назива још и Беочинским. Поред дванаест страна увода и завршних педесетак страница веома корисних индекаса личних имена и топонима, ова књига великог формата у свом средишњем делу од 215 листова са ректо и версо странама обележеним са *a* и *b* представља реплику оригинала, који се чува у Патријаршијској библиотеци у Београду. Он није дат фототипски (изузев 16 илустрација на самом крају књиге), већ брижљиво рашчитан у компјутерском слогу, уз различито обележавање слова натписаних са титлом (косе заграде) и без титле (угласте заграде), док су у изломљеним заградама унете поправке и допуне.

Познато је да су поменици књиге у које су манастирске обитељи уписивале приложнике манастиру и њихову живу или мртву родбину, да би им се имена могла помињати у богослужењу. Део тих записа настајао је на лицу места, а део на путовањима на која су се монаси отправљали ради сакупљања прилога, често и у далеке крајеве. Уз име приложника понекад се, премда не редовно, бележи и место одакле је, тако да ова врста извора представља прави рудник антропомастичке и топономастичке грађе. Утолико већи губитак за науку представља пропаст поменика XV–XVIII века чуваних у Народној библиотеци априла 1941, пре него што је и један снимљен или издат. Што драго-

⁵ Пеш. 46; за идентификацију овога Белог Поља в. тамо 44.

⁶ ССА 3, 15–16, али в. Пеш. 47, 50, 52, 54, 60.

цена грађа коју су садржали ипак није неповратно пропала треба захвалити Стојану Новаковићу, који је још 1875. године својој студији о српским поменицима придодео збирне индексе личних и географских имена из њих. Тако збирно уазбучени, ови пописи не дају непосредан увид у међусобну свезу записа, која је важна за убикацију и географско лоцирање појединих имена, личних или географских.⁷ Утолико је пријатнији осећај када вам у руке дође оваква књига, која верно одражава изворник, тим пре што по богатству грађе коју пружа (близу 15.000 имена појединих особа, и сразмерно велики број топонима са целог подручја тадашње Пећке патријаршије) Рачански поменик надмашује све остале, како то истиче Т. Јовановић, налазећи у њему чак две стотине личних имена којих нема у другим поменицима.⁸ Вредност Рачанског поменика за нашу историјску ономастику први је уочио нико други до Вук Карацић, који га је видео у Беочину; у предговору првом издању Српскога рјечника из 1818. он истиче да би овај поменик „због имена Српски вриједно ... било наштампати“ (XVIII–XIX); жеља му се, ево, остварила безмало два века доцније, што на известан начин одсликава однос српске науке према темељним задацима, али никако не умањује заслугу издавача.

На основу водених знакова и забележених датума закључује се да је највећи део записа у Рачанском поменику настао током седам деценија XVII века, закључно са 1682. годином.⁹ У том временском одсечку овај споменик отвара драгоцене увиде у историјску географију, етничку и језичку слику српских крајева, а посебно северозападне Србије.

Међу топонимима посебно су занимљива имена села која се данас чувају само као микротопоними или уопште нису позната, а не мање ни позната имена која РП бележи у изворнијим гласовним или творбеним ликовима.¹⁰

Нови историјски топоними из српског Подриња су *Брцине*, данас назив узвишења у селу Рачи (Сок. 379), у РП убележен као посебно село или заселак *бѣ'цине* 159а, *Рач(а) бѣ'циниѣ[и]* 10а¹¹ (овај други облик¹² указује на првобитно презиме или родовско име);¹³ *мѣ'коп'ни* (167б), село уписано после Поломшти-

⁷ Посредно је те односе могуће донекле реконструисати на основу страна оригинала које је Новаковић уз имена наводио; за један такав покушај у вези са Крушевским помеником в. мој преглед историјске топонимије области пл. Таре (Лома 2005). Случај је хтео да тај рад настане непосредно пре него што ће Рачански поменик постати доступан научној јавности, те ће овде бити прилика да се понешто оданде допуни у светлу нових података које он пружа.

⁸ РП III, уп. већ Јовановић 2002, 33, који осим Новаковићевог регистра узима у обзир и друге у међувремену издате поменике и убедљиво побија суд Димитрија Руварца да у РП нема ниједног личног имена које се не налази у другим поменицима.

⁹ Има при крају и нешто доцнијих забелешки из XVIII века, након што су рачански монаси пребегли најпре у Сентандреју а затим у манастир Беочин, по којем ће овај поменик понети своје друго име.

¹⁰ О топонимима из ваљевског краја у РП више у календару „Колубара“ за 2006. годину.

¹¹ Издавач је у обле заграде стављао скраћенице означене титлом, у угласте — оне без титле, а у изломљене — испуштене или погрешно написане делове текста (стр. XII).

¹² За спој уп. *рач(а) калиманиѣ'* 10а уз име јеромонаха Јосифа, другде само *калиманиѣ* 48а (испред Раче), 70а, 79б, 142б, 156а вероватно данашње село *Калиманићи* у Осату код Скелана (ИМ), познато као *Калиманиѣ' мон(аст)иѣ'* и из Крушевског поменика (СП 134).

¹³ Можда од **бр(д)ци < *бърдъси* „брђани“, уп. у Херцеговини презиме *Брѣшина* које би могло бити плод другачије дисимилације истог предлошка **Брѣцина*, за образовање *мрѣцина*, ако

це, чије се име чува као ороним *Мркојањиња* у Костојевићима (Павловић 1930, 408).¹⁴ Са нешто мање извесности, јер се ради о честим топонимима, могу се идентификовати *цр(ь)квен(ацъ)*, 1636 уписан иза Јеловика, са данашњим хидронимом *Црквенац* у оближњим селима Дубу, Својдругу и Љештанском (Павловић 1930, 393; 402; 413), *колаџ'* 160а, *-аџ(ь)* 1636 = *Колаџи* КП (СП 135), са данашњим засеком *Колари* у Обајгорама (Павловић 1930, 389).

Има још случајева када име постоји на више места, али се на основу контекста и географске логике може предложити изгледна убијација: *меџаџ(ь)* 656 = *Меџаџи* КП (СП 138), свакако је данашње *Медаре* код Сјенице, с обзиром на то да у РП l.c. следи село из истог краја *Петрово Поље*, мада постоје и *Медари* код Нове Градишке; *кџ'ник[ь]* 29а, 1476 = *Кџ'ник* КП (СП 136) неће бити данашње село *Крњић* код Шапца, већ пре истоимени заселак у Осату, будући да се у РП помињу и друга места из истог краја, међу њима *параџ'к'* 87а, данас заселак *Парабуџе* у Осату,¹⁵ *пџ'тић[ь]* 1566, данас *Пурњићи* код Рогатице; занимљиво је да већ дубровачки извори XV века помињу у том делу Подриња, у вези са караванском трговином, људе са презименима *Parabutich*, *Chernich*, *Purti* (Динић 1978, 297); *кџ'атџ[о]* уписано на стр. 160а испред Мокре горе тешко да је македонско, већ се тај запис, као и *Кџ'атова* bis КП (СП 135) пре односи на *Крњићово* код Прибоја; за *матаџ'ге* 866 = Кр. *Матаџоџе* остаје дилема да ли се ради о селу тог имена код Бродарева или код Пљеваља.

За низ имена данашњих села РП пружа прве потврде. Са топонимом *џкле-тац* 146а, и данас подринско село *Оклењац*, истовремено је у XVII в. посведочен и географски термин *оклењ*, *оклењац* који бележи Љ. Павловић (1930, 422 нап.) у значењу „клизав, оно што се клиза; стене које се дају лако цепати“.¹⁶ РП је уопште први, или први домаћи извор који бележи и имена неколико наших манастира: *воџаџ[а]* 20а = *Боговађа* код Лајковца, *тџеџе* 163а = *Тресње* на Космају.¹⁷ Манастир *воџ'нак(ь)* 8а налазио се у истоименом селу у Јадру.¹⁸

је посреди домађа, словенска изведеница од *мрњац*, *мр(њ)џа* (тако ЭССЯ 21/1994, 126 д.; друкчије Skok II 463 s.v., од лат. *morticina*).

¹⁴ Топографска карта 1:50000 Војногеографског завода секција Вардиште 2, премер 1925, бележи облик *Мркојањина*; ова савремена облика изведена су секундарно од ктетика **мркоја-њњјски / мркојањински* (уметање *-н-* као у *џурински* од *Турња*, *беџанински* од *Беџаниња* итд.); на аналоган начин, преко придева *суходаџски*, настало је данашње име села *Суводаџе* од *Суход-ње*, забележено такође у РП 44а: *сџ'од(ь)не*, сложеница од придева *сух* и *дно*, вероватно за ознаку пресушног речног корита; у *Мрко-њићи* други члан је *рњњ* „пањ“, а први неће бити придев *мрк* за ознаку боје, него прасл. **mьrk-* у чеш. *za-mrknouti* „напопити се влагом и покварити, деформисати се (о дрвету), усмрдети се (о месу)“ (ЭССЯ 21/1994, 135), укр. *мороквњ* „мочварно земљиште“ (id. 19/1992, 234), итд.; цео назив значио би „трули пањеви“.

¹⁵ Од *фарлабуџ*, *џарлабуџ* „ситан трговац“, уп. Skok I 506 s.v. *faràbut*.

¹⁶ За етимологију овог назива, која није јасна, могао би бити од интереса неидентификовани топоним *џглет* 52б. Старински апелатив чува се и у имену једног другог села из исте области *Гвоздац*, које бележи и КП (СП 129), а сада РП пружа за њега нове обилне потврде (296, 456, 556, 104а итд.). Павловић поводом овог топонима бележи у српском Подрињу реликтни термин *гвозд* „густа чџста од лиснатог дрвета, нарочито храста, чџста или луг, за које се вели да се из њих 'не може гуџа за реп извући““, напомињући да је селона три висока брда покривена целим обимом необичном храстовом ситногорицом (1930, 420). Чудно је што РСА, св. 3 s.v. *гвозд* не даје ову потврду, која би била занимљива и за оба прасловенска речника (ЭССЯ 7/1980, 185 д., SP 8/2001, 317 д. s.v. *gvozď*).

¹⁷ Већ у турском попису 1560. манастир Св. Арханђел, други назив *Tresi* код села Неменикуће (Шабановић 1964, 544, са таквом латиничном транскрипцијом арапског записа, иза које свакако стоји данашњи облик имена; у натпису о обнови овог манастира из 1709. ЗН 2192^о не помиње му се име). Овај топоним занимљив је и са језичке стране, јер је код нас усамљен а пара-

Пажњу привлаче својим ликом и неколики топоними који се за сад не могу убицирати. Код имена **дрѣзань** 1596 контекст не пружа једнозначне показатеље за убикацију (између Бачке и Својдруга), а облик не дозвољава везивање са *Дрежском* код Ужица, где је у основи вероватно прасл. *dręza*; овде се онајпре може помишљати на придев од речи *дреза* поред *дереза* „жидак талог који остаје после кувања и хлађења сапуна; биљка сиљевина *Peucedanum oreoselinum*“ итд., такође прасловенског порекла (уп. ЭССЯ 4, 205–6).¹⁹ Контекст није ништа речитији ни у случају села **ципитѣли** убележеног између Црвице и Срема (РП 174а) чије необично име има најближе засвучје у такође нејасном топониму *Шийиѣула* на Косову код Обилића (ИМ).²⁰

За топономастичара су најзанимљивији они случајеви када историјски запис даје старији облик топонима, нарочито ако он доприноси расветљавању иначе спорне или нејасне етимологије имена. Писање имена самог манастира Раче **Рач'ча** у Руварчевом летопису (Ј. Стојановић, Родослови и летописи § 441) налази сада аналогије у РП, у самом његовом заглављу: **въ хѣаме рач'чи** 1а, а можда и на стр. 175а, где **рачача**, ако није проста дитографија, представља један од случајева као **вѣшац(ь)** 1286 са обратним писањем а уместо љ, дакле стоји за ***рач'ча**. Како сам то већ указао (Лома 2005), ова граfiја упућује на могућност да овде *Рача* као првобитно име реке није придев од *рак*,²¹ него *j*-посесив од неког личног имена са суфиксом *-къ/-ко* или *-ъсь*. Могуће је и **Рацько* или сл., уп. стрп. **рѣчити** „желеги“, пољ. *Raczek*, топониме *Raczkowo*, *Raczków* (Niecukła 168), но како је бележење полугласа у летопису и поменику свакако само пука конвенција, а удвојено ч у фонолошком смислу представља [ttʃ], пре можда ваља поћи од честих имена *Радько*, *Раїѣко*, дакле **Радьча* / *Раїѣча* > *Рача*, са пуном аналогијом у пољском хидрониму *Radzca* у сливу Сана, и даљим паралелама у мушком роду пољ. *Radecz*, чеш. *Radeč*.²² **Игавѣци(а)** 156а је данашња *Јагѣиѣица* (нагласак по Мисаиловић 1986, 386), чије име, дакле, није изведено од *јагода*, како се то на први поглед чини (id. ib.), него је првобитно гласило **Јагѣ-ъшѣца* од прасл. *(j)agl- у **јагла* „просо“, *јагл-ац*, *јагл-ика* „Primula, јагорчевина“, рус. дијал. *яглый*, *яглая земля* „масна земља, црница“ (ЭССЯ 1, 53; 8,

лелу налази на словенском североистоку, у Полесју, где *трѣсія* од прасл. **tręсь(ja)* значи „благиште, мочварно место“ (Толстой 1969, 176).

¹⁸ Владимир Петковић, који је скупљајући грађу за свој „Преглед црквених споменика“ ексцерпирео и имена манастира из РП, унео је и овај манастир, али је пропустио да га идентификује (1950, 61, за њим Зиројевић 1984, 80); већ је, међутим, Вук Караџић у првом издању свога речника препознао иза овога записа некадашњи манастир, а у његово доба само рушевину у селу *Воїѣѣак*, данас *Воћѣак*, код Лознице (1818. s.v. и стр. XIX предговора). Што се тиче облика имена, онај у РП се подудара са данашњим књижевним, док Вуков одступа од њега, уп. **пѣкни** 1056, што с обзиром на то да су и други топоними на истој страни из ваљевског краја и да некима недостаје завршни слог (*валѣ* итд.) треба допунити у **пѣкница**, данас *Пеїѣиѣица* код Ваљева; занимљиво је за историјску дијалектологију да изворни облик тога имена са *ћн* бележи у исто време и КП (СП 141), али да се онај са *-ѣн-* (*-ѣнъ-*?) чита већ у запису из 1488, ЗН 6178⁰: **Ѣ селѢ Петѣиѣице**.

¹⁹ Има Г. и Д. Дрежањ код Невесиња, чије се име да свести на *Drędzynь* од *dręza*, како то претпостављам у ЗРВИ XXXVIII/1999–2000, 110, али и на **Дрезань*, *-зѣа* > *-зѣѣа* (уп. *ѣазѣѣа* > *ѣазѣѣѣа*); из географских разлога овде се неће радити о тим селима, него пре о неком месту у Подрињу, које би онда још и онајпре долазило у обзир за убикацију Порфиригеновитовога кастела Дресвеѣѣк (којом се на нав. месту бавим).

²⁰ У тур. попису из 1455. М. Пешикан чита *špytwə* = *Шийиѣиѣува* (ОП V/1984, 9).

²¹ Тако Skok I 101 и најскорије Грковић 2002, 42, где граfiју **Раччи** објашњава као удвајање консонаната, но то би онда био једини такав случај у РП.

²² Но други летопис (Споменик III/1890, 138) а једном и КП (СП 144) имају облик **Рачю**, који би указивао на **рацьѣ*, од **ракъ*.

168–169); даљи развој текао је преко *Јагљишћина. Чување групе -ао- у XVII в. потврђује и запис јагашиц(ь) 1276, очито скраћен у завршном делу, док јагашиц(а) 776 можда стоји уместо *јагаошиц(а), *јагалици(а) или *јагл'шиц(а); тешко је, у то доба на овом терену, претпоставити развој ао > а, својствен зетско-сјеничким говорима. Запис чџвџивница 110а свакако предаје изворни лик имена села Црвице (изворно хидроним²³ од прасл. *čьrvivъ „чрвљив“, уп. ЭССЯ 4, 170), поред којег се двапут јавља и данашњи цџвџица 147а, цџ'вџица 174а, настао хаплоглогијом, а двапут и прелазни лик цџ'вџив(и)ца 158б, цџвџивница 174б, какав бележи и КП (Цџвџивница bis, СП 150).²⁴ Помичча 45а представља још једну потврду (поред две у КП и записа у турским дефтерима XVI–XVII в.) изворнијег облика имена села у Јадру Помичча, који се тумачи као j-посесив у женском роду од ЛИ *Ромилъсџ или *Ромилъко.²⁵ Лахчић[ь] 56а је данашње село Влашић код Коцељеве, јер му на истој страни следи Дружетић, а Влашић лежи у непосредном суседству Дружетића. Запис лаж'чић[ь] 150а бесумње је варијанта истог топонима,²⁶ ближа његовом изворном облику, док Лахчић показује дијалекатски развој шч > хч типа ѓраишчићи > ѓрахчићи > ѓракчићи, ѓрачићи.²⁷ Према данашњем облику могло би се претпоставити да је у оба записа в- испред л отпало као у данашњим ликовима Лајковац од Влајковци, Лајковић од Влајковић(и), али хронологија и етимологија упућују на закључак да је овде в- секундарно. Облик Лаж'чићи без проблема се тумачи као патронимик од стерп. ЛИ Љжъко (за које уп. Грковић 1986, 114), а Влашић је могао одатле настати језичком хиперкорекцијом, у условима колебања вл- / л- на овом терену и близине оронима Влашић. Име сремског села Лежмира, које се први пут бележи 1389. као *Lezemer*, записано је овде у облику лџжмирь 137а, што тешко да решава дилему око порекла вокала у његовом првом слогу, јер иначе, колико знамо, елемент *lěži- (императив од *lěgati*?) није посведочен у словенској антропонимији; стога смо својевремено претпоставили да се ради о j-просесиву од посведоченог стерп. имена Љжмирь, са -е- од полугласа као у недалеком топониму Дебрџ < стерп. Дџвџџџ у српској Посавини (СЈ 3/1998, 18); у том случају, писање са „јатом“ у РП објашњава се као писарска хиперкорекција, каквих ту има (Пџџџџ, Пџџџџџ, в. ниже); за присуство антропонимске основе лџ- у топонимији ових крајева уп. горе хипокористик *Лџъко у (В)лашић. Пихлица 136а, пих(ь)лица 163б, пих[ь]лиц[а] 165б свакако је данашња Пилица код Бајине Баште.²⁸ Ранији облик овог топонима са -х- већ је био познат из Крушевског поменика, где је забележен четири пута (СП 141).²⁹ У облику у којем је забележено у КП Жигала (СП 133) било би множина од прасл. *žigadlo > сх. *жигало*, чеш. *žihadlo* „оруђе за жежење, печат“, но РП нам сада пружа облик жигале 46а, 67а, 169а, једном жигалџ 90а, који одговара данашњем Жигале (код Ужица) и упућује пре на рус.

²³ И речица која тече кроз село данас се зове Црвица Сок. 400–402.

²⁴ Једном уз назнаку: Доња; село Црвица постоји и преко Дрине у Осату. На Црв(ив)ицу се свакако односи и скраћен запис цив[и]ца 103а, испред Кремана.

²⁵ Лома 1987, 158 д. Добро је потврђено стерп. Помилъ (Грковић 1986, 145), Помилко код Руса у XVII в. (Тупиков 314, који без потребе помишља на грешку уместо Томилко).

²⁶ То увиђа и Јовановић, стр. IX предговора.

²⁷ Овакав развој карактеристичан је за косовско-ресавски дијалекат (Ивић 1985, 102), али се среће и на шумадијско-војвођанском терену, уп. примере из шумадијске Колубаре које даје Реметић 1985, 196 д.

²⁸ То је сигурно за последњи помен између Зарођа и Љештанског, а за претходна два вероватно (постоје и Пихлице код Сокоца у ист. Босни).

²⁹ В. Лома 2005, где се и ово име тумачи као првобитни хидроним, изведен од основе партиципа глагола *рухнџти у значењу „нарасти, набујати“ или „одисати, испаравати се“.

дијал. (Архангелск) *жигалица* „гуштер“. **Чавал(ь)** 67а иза Бачке је очито исто што и **чавол(ь)** 68а испред Бачке и **Чавољ** Крушевског поменика (СП 151), некадашње српско село у Бачкој источно од Баје, које се помиње и у другим изворима XVI–XVII в. (Поповић 162 д.). Први запис РП вероватно одражава изворнији облик имена са *-аљ* < *-ьљ* од назива биљке прасл. *ščavyl'ь, одатле и топоним *Штаваљ* код Сјенице. Развој *шч-* > *ч-* могао се одиграти у мађарским, али и у српским устима (уп. *чейка*, *чейина* < *ščetьka, *ščetina); о уместо *a* заснива се на мађарском изговору, као што је вероватно случај и са данашњим ликом топонима *Бајмок* у северној Бачкој, који РП бележи двапут као *Бајмак* (**ваимак(ь)** 45б, **ва(и)мак(ь)** 148а).³⁰ **Бнеча** 67а, 162а свакако је исто што и **млѣча** на **вос(ь)ни** 10ба и **Млѣча** забележена у КП 129; ни етимологија ни убикација овог топонима нису извесне (уп. село *Млѣча* у Осату),³¹ али аналогија са развојем *Бнеци* > *Мнеци* > *Млеци* указује да РП у његовом случају даје раније облике од Крушевског поменика.

РП пружа и потврде неких старијих морфолошких ликова топонима који су у доцнијем времену подвргнути разним преобличењима. Парадни пример за релативно позну и кроз изворе добро проследиву универбизацију имамо у **мл(и)чина река** 44а, **милич(и)на река** 191а, данас *Миличчица* у Подгорини (први пут у том облику посведочено 1796, ЗН 3711^о); изворни двочлани лик бележе још турски пописи из 1528, 1536. и 1560, и најкасније аустријски попис из 1719. (Neirp. 27).³² За *Рожанство* код Чајетине сада старији лик **рожан'ско** потврђује и РП 137б, поред **Пећког** и Крушевског поменика (СП 144). Другачија преоблика истог суфикса одиграла се у **плав(ь)ско** 62а, **плев'ско** 62а, 160б *bis* данас *Плијесково*.³³ Поред већ познатог случаја *Радовашица* < *Радованишица*,³⁴ нови пример за замену суфикса *-(и)шица* са *-ица* пружа **полом'циц(а)** 80а, 177а, **полом'циц(а)** 167б, данас *Полошница*.³⁵ Није новост (уп. Лома 1997, 8), али је додатна потврда, да је *Осечина* првобитно била *Осечна* (**осечна** РП 44б, 47б), док се *-ина* у **овѣчина** (81а, 139а), и данас *Овчина* код Бајине Баште, потврђује као старо, што је у складу са претпоставком да је ту посреди изведеница придевским суфиксом **-иъ(ъ)*, уп. Лома 1997, 16. Облик **сѣрогонне** 47а поред **сѣрогоне** 137б вероватно је старији од данашње непалаталне варијанте *Сирогојно*, јер је посреди деривација јотовим суфиксом од основе на *-j-* са уметањем *-n-*: **Sirogoj-n-je* (за вокал у првом слогу в. ниже).

Наш осврт на лична имена у РП биће краћи, јер су на богатство антропонимастичког материјала у њему већ указали Томислав Јовановић (2002, 33–35) и Милица Грковић (2002, 46 д.). Јовановић на стр. 33 д. даје и потпун

³⁰ Више о овом имену у другој свесци ЕРСЈ.

³¹ Нагласак по Вујићу 1982, 122, који поистовећује овај топоним са називом за гљиву *млѣјечва*, од *млѣко*, али га буни скавски лик.

³² Становници су *Миличанци*, уп. у истом крају *Сѣаноречани* од *Сѣанина Река*.

³³ На то сам указао већ у Лома 2005, на основу записа у КП **Плеско tris** (СП 141) и **Плѣвско** (СП 142); за проблем јата в. доле.

³⁴ Уп. И. Дуриданов, *Език и лијетрашура* XIX 3, София 1964, 37 дд.; Зв. Павловић, ОП 1/1979, 119 дд.; најскорије А. Лома у *Ресава* 102. Старији, добро потврђен облик овог топонима (манастир под Цером) бележи и РП 8а, 36б.

³⁵ Како у другом случају следи *Мркојанија* (в. горе), вероватно се ради о истоименом селу у ужичкој Црној Гори, иначе у истој области има и друга *Полошница*, река у Заовинама (Сок. 365), свакако и она првобитно **Поломишица*, јер у истом селу Павловић бележи брдо *Полом* (id.ib.); уп. у КП (СП 142) **Поломь**, **Поломышта** (sic!).

списак личних имена из РП којих нема у другим поменицима. Упућујући читаоца на тај рад, а сада и на регистар уз издање РП, ограничићемо се на прегршт напомена.³⁶

РП омогућава проверу аутентичности неких имена која су већ била позната из других извора, али су тамо стајала под знаком питања, тако се ЛИ *Марник* (маџ'ника РП 476), показује као реално, упркос Новаковићевој сумњи, исказаној поводом двоструке потврде у акузативу *Маџ'ника* у КП, да је посреди можда погрешка уместо *Маџин'ка* (СП 77). Са друге стране, према *Зрџина* у КП (СП 64), РП има двапут *Зрџин'ка* и чак пет пута *Зрџина*, а како име *Зрика* и презиме *Зрџић* постоје и данас, облик из КП вероватно је погрешан. Према *Грџин* из Пећког поменика (СП 57), у РП имамо два пут женски лик *Грџина*; како је и у РП (осам пута), и у КП (десет пута) и у Пећком поменику (четири пута) посведочено женско име *Грубна*, *Груна* ће бити одатле, а и *Грун* се вероватно изводи из косих падежа мушког пандана *Грубан* (потврђеног у истим изворима), ген. првобитно **Грубна* > *Груна*, тек секундарно *Грубана* (суфикс -*ъль*). И нека друга по први пут овде посведочена имена су заправо само фонетске варијанте познатих антропонима. *Сламна* 200а је бесумње од *Славна* (више пута). Облик *Вихџор* (акузатив *виџџџа* 7а) вероватно одражава грчки изговор латинског имена, а да је постојао и у живој употреби сведочи доцнији облик са испалим -*х*- *Вийџор*, одатле презиме *Вийџоровић*. *Кћерана* је старији облик од *Тјерана* (посведочен је и у другим поменицима, али га је Новаковић ставио под одредницу *Тјерана*, СП 121 д.). Име *Рафиојла* (рафиџинџ 204а) занимљиво је и за изучаваоце народне поезије. Од сложених словенских имена поменимо *Војдраг* 71а, 104б, 109а, *Радобуд* 59б — име које лежи у основи архаичног топонима *Радобуђа* код Ариља, на шта је указала Милица Грковић (2002, 47), *Добровук* 54б, 84а, 88б, *Сџанивук* 206а.³⁷ Међу сложена свртао бих и женско име *Б(ј)еловиџа* (БЕЛОВИТА, в'џЛОВИТА, укупно шест пута), у којем М. Грковић (2002, 46) види придев *бјел-овиџ* поименичен у женском роду; но с обзиром на *Белослава* > *Белосава* (добро посведочено овде и другде), а особито на топоним *Беловиџиџа* > *Белоџиџа* код Тетова као *ј*-посевив од сложеног мушког имена **В'џо-виџ*,³⁸ мислим да је посреди пре антропонимска сложеница **В'џо-вита*. Из творбеног домена поменимо пасивне партиципе: *Умиџен* 78б, 72а, 106а, *Уџешен* 71б, 95б. Много је ретких а добрим делом и нејасних имена, као: *Алана* 185а, *Богел* 92а, *Браваџ* 108б, *Бужа* 205а, *Ватџољ* 54а, 85а, *Виџај* 201б, *Вуљ* 79а, *Грабаниџа* 69а, *Граџиан* 129а / *Гачиан* 108б, *Гвоја* 119б (хипокористик од *Гвозден(и)ја*?), *Догрија* 180б, 152б, *Живава* 163а, *Икома* (*П'џзвигтеџа никомоџ* 47б), *Ииџија* често (са варијантама као *ин'г'џу* 143б), *Иџана* 167а, *Иџода* 158б, *Конојла* 169а, *Мајекитџа* 108б, *Мион* 162б, *Нанош* 93а,

³⁶ С обзиром на фреквенцију и графичку варијантност личних имена у РП, наводићемо их само по изузетку у оригиналној графичкој.

³⁷ Јовановић 2002, 35 истиче да у РП најзаступљенија антропонимска основа *вук*, са (пала-тализованом) варијантом *вуч*- и хипокористичном *вуј*-. За име *Вуџмил*, *Вуџмио*, посведочено и другде (СП 52) нисам сигуран да спада овамо, с обзиром на стпољ. *Milowuj* где је други члан *иџ* „ујак“, као и на инверзни тип *Siestrzemil*, стчеш. *Sestrymil*, *Bratromil* (Svoboda 1964, 79; 97), стсрп. *Бџатомил* (Грковић 1986, 43). Како протетско *в*- пред у није својствено штокавским говорима, оно би се овде могло објаснити инверзијом елемената имена **Milo-v-иџ* схваћеног као *Мило-вуј*.

³⁸ Станковска 2002, 32 полази од патронимика на -*и'и* (српски би било *Б(ј)еловиџи*), но та релативно позна формација чини ми се тешко спојивом са реликтним -*иџ*- на овом терену; није, међутим, искључена претпоставка коју она износи на следећој страни, да се топоним *Беловиџиџа* своди на патронимик **Беловиџиџиџ*, што би пружало додатну потврду за ЛИ **В'џовиџ*.

2036, *Негуш* 586, *Овида* 187а поред *Одвида* 1846, *Одна* 127а, *Радмо* 77а (хипо-користик од *Радмил*, *Радман*?), *Рохац* (ꝥꝥ'ца 626), *Сумиња* 666, *Шобайа* 606.

Има извесних недоумица око карактера ономастичког податка, тј. да ли се ради о топониму или антропониму. У синтагми 466 **Пꝥꝥзвитеꝥа пеꝥу делегоща** ова последња реч схваћена је као друго лично име уписано уз Пеју; с обзиром на палатализовани лик, она би се сама за себе пре могла схватити као патронимик „Делегостовог сина“, али се, будући да у овом сразмерно позном извору нема аналогија за такво архаично означавање, највероватније ради о истом топониму који је у РП трипут уписан као **далегощи(ь)** 536, 161а и **далегоща** 70а, у КП такође трипут (СП 131), и данас *Даљегошѿа* (В. и М.) у *Осату*.³⁹ Обратно, нека имена на *-ић* схваћена су као топоними, али се може радити о презименима лица уз чија су имена уписана, нпр. **вꝥичић[ь]** уз име јеромонаха Никанура (sic!) 76, **виѿовић[ь]** 836 = **вѿтвѿвић[ь]** 1676, **коччиновић'** 160а; *Вујичићи* су били стара свештеничка породица у Радоињи, чији је припадник Антоније Поповић-Вујичић био један од главних покретача Бабинске разуре 1875. (Сок. 384); *Биѿојевић* се презивао Јанићије, игуман манастира Пустине код Ваљева и ктитор његовог живописања 1622. (ЗН 10121^о); *Коччиновићи* су били ктитори манастира Вољавче у XVI в. (Арх. спом. I 125).

Суочавање са старим текстом овога обима који се претежно састоји од личних и географских имена нужно оставља недоумице око појединих читања.

И овде је код неких записа присутна дилема да ли **к** треба читати [к] или [ћ]. У регистру је топоним **кꝥꝥꝥ(а)къ 7а** (међу манастирима уз име јеромонаха Новака) прочитан као *Берак*, но треба читати *Бераћ*, како се и данас зове село код Лучана (ИМ).⁴⁰ У том облику овај топоним као да рефлектује грчку реч γέρρακι < стгр. ἰέρραξ, -ακος „соко“, првобитно можда у множини као породични надимак „соколи“,⁴¹ али не треба искључити могућност да у основи лежи нека архаична словенска формација.⁴² Записи на суседним листовима **дꝥꝥовић[ь]** 646 и **вꝥꝥснић[ь]** 656 суочавају нас са једним посебним проблемом. Не искључујући могућност постојања реалних ликова *Дубовић* и *Бруснић*, ипак треба указати да би се, од датих фитонимских основа (*дуб*, *брусн-ица*) пре очекивале изведенице на *-ик*, уп. у Пећком поменику **Горњи Доꝥꝥовић** (СП 130), данас *Горњи Дубовик* код Вишеграда, и на више места *Брусник* (између осталог, код Ивањице). Ако пођемо од изворних облика *Дубовик*, *Брусник*, писање **-ић[ь]** у РП може се објаснити преписивањем са предлошка где су оба топонима била забележена на двосмислен начин: ***дꝥꝥовић** одн. ***вꝥꝥснић**. На забуну при преписивању вероватно се своди и име места **за ꝥꝥже[нїе]** (sic!) 47а уписано иза Робаја (село јужно од Ваљева). То је свакако исто што и **заꝥꝥже** 38а, 193а, **заꝥꝥж'е** 1656, данас *Зароже*

³⁹ Изворни ће ипак бити облик са *-а*. Лично име **Dal'egost* није, колико знамо, посведочено, али се прилог *dal'e* јавља, на западнословенском простору, као први члан архаичних сложених антропонима (стчеш. *Dalebor*, *Dalemil*, стпољ. *Dalestryj* итд., в. Svoboda 1964, 74), док се елеменат *-dělъ* (од *děľъ*, „део“ или *dělo?*) јавља сразмерно ретко и то само као други члан (уп. id. 94); уз то не бисмо код њега очекивали везивни вокал *-e*.

⁴⁰ У РП уписано међу манастирима уз име јеромонаха Новака.

⁴¹ Милићевић 1876, 686 бележи облик множине *Бераћи*. Иначе је у старосрпском потврђена грчка изведеница од овог орнитонима γερακάριος > *геꝥꝥаꝥꝥъ* „соколар“, у топонимији *Берекаре*, *Берекарце* (Skok I 478).

⁴² Аличић у попису из 1528 чита *Бераћ* (II 124), али у оном из 1572. *Бераћ* (III 369); ако се овај други облик узме за веродостојан, он би могао бити старији и рефлектовати старински *j*-посесив **Dédorad'ъ*, на који се своди и чешки топоним *Dědoraz* > *Jedraž*, за који в. Profous II 116.

под Повленом, само овде преписивач није схватио да се ради о топониму, па га је написаним *није* допунио, као да се ради о црквенословенској синтагми *за роженције* „за рођење“.⁴³ Двосмислено је и **к**, иза којег може стајати како [h], тако и [ḥ]. Лично име посведочено три пута у генитиву **в**ла^ка 79б, 103а, **в**ла^ка 53а треба читати *Влаћ*, а не *Влаћ* (тако на стр. IX и у регистру), али уп. **В**ла^ћь Кр. (3 пута, асс. **В**ла^ка, **В**ла^киа, **В**ла^га, стрп. презиме **В**ла^гевикъ (Даничић I 135); посредни је хипокористик од *Владимир*, *Владислав* и сл. Уместо **в**са^говин(а) 70а свакако треба читати **в**са^говина, лик забележен трипут у КП (СП 124); данас је то село *Бесеровина* (о овом имену в. Лома 2005). **В**ро^ша^ка 168а би могла бити = **в**р^ваш[ъ]ка 171а,⁴⁴ **п**оли^вча 171а = **п**оли^вча (в. горе 464). Искушење да се запис **в**ро^шкица 57б поправи у **в**ро^шкица, уп. (*Бања*) *Врућица* код Теслића, (*Горња* и *Доња*) *Врућица* код Трпња на Пељешцу, вероватно би нас завело на погрешан пут, јер не само да је тај топоним у РП забележен још једном исто са почетним **Б**:- **в**ро^шкиц’ 162б, него облик **Б**ро^шкица бележи и КП (СП 126). Стога изгледа да треба рачунати са топонимом *Врућица*, каква год да му је етимологија и где год да се налазио. Ни у читање **н**с^д’**м**е^рь 177а нема разлога сумњати, јер је ЛИ *Нудмир* посведочено и у КП (СП 86),⁴⁵ а **н**с^н’**м**е^рь 158а биће исто име, али није јасно да ли иза свога записа стоји исти гласовни лик, где је **н** прочитано уместо **д**, или је посредни његова реална фонетска варијанта са развојем *дм > нм*.⁴⁶ Име манастира **р**ав^на^ре 16а треба реконструисати као **р**ав^на **р**е(ка) = *Равна Река*, како се звао манастир између Бијелог Поља и Пљеваља са црквом посвећеном Св. Тројици, који бележи Сопоћански поменик, а помиње се и у низу записа на црквеним књигама насталим између 1598. и око 1700. (ЗН 6471°, 1559°, 1561°, 1574°, 4426°, 4581°, уп. Петк. 275 д., Зир. 173). Крај имена очито је оштећен, баш као и име које следи, **к**с(…)а(…), које се на основу географске логике може допунити у **к**с(м)а(ница), манастир на Лиму близу Бијелог Поља, који се такође помиње у XVI–XVII в. За *мн* уместо *вн* уп. **р**ав^на^м 117б, где је реч о данашњој *Равнаји* код Крупња.⁴⁷ Неки необични облици топонима могли би се објаснити скраћеним писањем, тако **в**р^дж’ци 167а = **в**р^днеш(ъ)ци 58б, **ш**’ци 90а, **в**р^дн(е)шци

⁴³ Слична забуна допринела је да се у стварности име златиборског села *Рожанско* преобличи у *Рожанство* (= *Рож(д)ество*, по моделу *божанство / божество*). Заправо је у оба случаја у основи реч *рог*.

⁴⁴ И у КП двапут **В**р^вашка (СН 129); данас има *Врбашка* код Бос. Градишке (ИМ).

⁴⁵ Можемо се питати да није Новаковић можда име села погрешно схватио као лично име, но то се не чини вероватно, јер је посведочено у акузативу **н**с^дми^ра, а и ако би се оба записа односила на исти топоним, опет он посредно потврђује постојање ЛИ **Нуд(и)мир* (-*мѣр*?), за чији први део уп. стчеш. *Nud(i)voj*, посведочено такође само у топониму *Nudvojovice* (Svoboda 1964, 96, уп. Profous III 237); Маретић га изводи из прасл. **nrđiti* у (*ир*-)*нудити* (Rad 81/1886, 125); Маретићева претпоставка i.с. да је у првом делу глаголска именица i-основе **nrđь* чини се непотребна; пре се ради о синкопи императивног -i као везивног вокала сложенице, уп. у ваљ. Тамнави *Докмир*, у источној и средњој Босни *Драгмер*, *Казмерићи*, *Буџмир*, *Кудмер* (за појаву в. СЈ 3/1998, 17 д.; за ово последње име уп. следећу напомену).

⁴⁶ Будући да је село на 158а убележено између имену два ваљевска села, Дегурића и Љубинића, у овом другом случају могли бисмо имати прелазни облик ка данашњем имену села *Наномир* у ваљевској Колубари, уз претпоставку да је дошло до накнадног преосмишљења првог дела овог топонима. Не располажемо његовим старијим записима којима би се та могућност поткрепила или искључила. Уп. и *Кудмер*, вис на л. обали Дрине 15-ак км низводно од Вишеграда (по карти); за то име види овде стр. 23; 26.

⁴⁷ Наша реконструкција налази потврду у читањима Вука Караџића, који наводи из РП имена манастира за које никад није чуо, па међу њима на првом месту *равна рѣка* (тако, са јатом!) и *куманица* (1818, XIX); како се ова два имена не помињу другде у РП, јасно је да се Вукова читања односе на записе са стране 16б, који су почетком XIX в. били читкији него данас.

966, уп. у КП *Брзенежъци*, можда и *Брзенеци* (СП 126);⁴⁸ *спази* 65а (= *стапази*, више пута?), *дрѣжикъ* 1166 = *дрѣж(ѣ)тиѣ* 56а, *цив[и]ца* 103а = *црѣви(ви)ца* (в. горе), *лопанъ* 112а, 191а уместо *лопатаѣ* = *Лопатаѣ* код Осечине?; на стр. 1056 запажа се опадање завршног слога код три узастопна топонима: *пацѣи* 1056 = *пацѣиѣ*[ъ] 75а, *пеѣни* иза Кључа 1056 треба *пеѣница* = *Петница* код Ваљева, *вале* = *валево* (више пута).

РП пружа обиље материјала за историјску дијалектологију српских земаља, особито западне Србије. На неке језичке одлике ове грађе осврће се и Т. Јовановић на странама VII–XII предговора.

Глас *x* углавном се чува: *пихлица* (в. горе), *хѣстица* 156а, дан. *Растѣиѣ* код Б. Баште,⁴⁹ *хѣчегъ* 63а свакако исто што и *Хѣчези*, *Хѣчизи* у другим поменицима (СП 149), данас *Ерчеге* код Ивањице, *вастахъ*[ъ] 456, данас *Басѣав* у Рађевини, *сѣходъ* 44а, данас *Суводаѣе* у Подгорини, итд., али има колебања (*вѣравица* 166 поред *вѣраховица*(а) 66а, данас (Г. и Д.) *Оровица* код Љубовије), ЛИ *Вучина* поред чешћег *Вучихна* (в. горе), и сл. Име села *Тубићи* код Косјерића посведочено је у лику *тѣвиѣ*[ъ] 646, што ће бити најранији досада познат помен тог топонима; могуће је да ту имамо, са већ испалим *-x*- и вокалском контракцијом, исто назвање као *Тухобић* код Калиновика, *Тухобићи* код Коњица (ИМ).⁵⁰ Писање *хѣсатъ* *наѣѣ* 1346 поред *вѣсатъ* 75а, 866, 163а, *вѣсатъ* 188а треба схватити као хиперкоректно у светлу ранијих записа овог хоронима који не показују *x*-.⁵¹ Интересантна је појава супституције страног [f] са *-xв-* у личним именима као *Теохвана* 21а, *Хверенц* 596, *Сѣхван* 21а, 1046; није јасно ради ли се ту и у *Рахван* Кр. двапут (96), *Хвѣма* Пећки поменик, *Хвилѣи* КП (СП 110) о писарској хиперкоректности или о стварној гласовној супституцији, за какву иначе има мало потврда;⁵² наравно, упоредо се јављају и *-ф-* (*Сѣхван*), *-в-* (*Сѣхван*, в. доле) и старије *-й-* (*Сѣхван*, *Пругиња* поред *Фругиња*).

Колебања са „јатом“ су велика, на шта указује и Јовановић (стр. VII), како у личним именима: *Дикла* више пута, *Недиљко* 81а, 100б поред *Недељко* (често), *Цвијко* *цвѣтка* 100б, 101а, 101б, *Цвијош* 100б поред *цвѣтко*, *цвѣтко* често,

⁴⁸ Ипак ни реалност облика *Бражъци* не сме бити искључена, уп. *Бражице*, село у Горњој Морави у повељи Ђурђа Бранковића Радичу Поступовићу 1428/9.

⁴⁹ Најранији помен 1525. (Ал. I 614), и у КП *Хѣстишта* (СП 150), уп. Лома 2005.

⁵⁰ Код топонима на *-обић(и)* постоји дилема да ли су по пореклу патронимици од ЛИ на *-оба* или *j*-посесиви од сложених ЛИ са другим чланом *-быть* (у првом случају била би примарна множина, у другом једнина). **Tucho-byть* иначе није потврђено, за његове елементе уп. стчеш. **Tucho-mir*, **Tucho-mysl*, **Tucho-rad* (Svoboda 1964, 89), *Radobyt* (id. 72). Име села код Ваљева *Радобић*, које се не помиње пре 1719. (*Radobitzy*, Спом. 96/1948, 27), могло би бити од **Radobyt-jь* = пољ. *Radobycz* (Rieger/Wolnicz 1975, 129), али постојало је и ЛИ *Радоба*, посведочено у Пећком поменику (СП 93) и сада двапут у РП (1046, 109а), само по пореклу пре хипокористик од **Radobytъ* него апстрактна именица на *-оба*.

⁵¹ Најстарији је у уговору из Tate 1426. *Ozaz* (sic, уместо *Ozat!*), доцније у турским изворима од 1475. (Šabanović 1982, 135 д.). За етимологију обласног имена *Осаѣ* в. Skok II 568, који га поистовећује са фитонимом *осаѣ* < прасл. **osъть* „чешљуга, Carduus“, што није вероватно семантички, а ни творбено, будући да не објашњава промену *Осаѣ*, ген. *Осаѣа*, а не **Осѣа*. Нејасно је овде *сѣвна осѣт* 48а.

⁵² Зато што се *-x-* изгубило у већини дијалеката; није искључено да је *xв* била нормална прелазна фаза при супституцији *ф > в*. Пример да се такав прелаз макар у једном случају реално одиграо пружа супстратни топоним *Хвар* < гр. Φάρος; очито да су ту Словени чули млађе грчко [f] а не старогрчко [rh] које су, латинским посредством, преузимали као [p]: Φίλιππος > *Philippus* > *Пиши* и сл.

цвѣтошъ четири пута, *Сѣиѣан* чак 14 пута, једном и *Сѣиѣанија* 1956, *Сѣиѣан* 76а, двапут *Сѣиѣан* 115а, 215а) — тако и у топонимима, особито онима из северозападне Србије: *сича рѣка* 155а поред *сеча рѣка* 306, данас *Сјеча ријека*,⁵³ *трѣп'ковова* (sic!) иза Бранежаца 59а, данас *Тријкова* код Чајетине, у КП *Трѣп'кова* (СП 148) < *Trěbьkova* (уп. чеш. *Třebkov* Prof. IV 360), *плив(ь)ско* 62а поред *плев'ско* 62а, 1606 bis, у КП *Плѣв'ско* (СП 142) *Плеско tris* (СП 141), данас *Плијесково* код Бајине Баште < *Plěvьsko*. Шаренило, видимо, влада и у данашњим ликовима, којих има јекавских: *Плијесково*, *Сјеча ријека*, *Дријетшањ*,⁵⁴ *Биоска*,⁵⁵ али и екавских: *Мешник* код Ужица,⁵⁶ *Ме(х)овине* код Ваљева,⁵⁷ *Северово* код Ариља,⁵⁸ па и икавских (*Тријкова*).⁵⁹ Оваква слика указује на то да су се у XVII веку и раније на овом подручју мешали екавски говори са онима у којима „јат“ још чувао, не само у делу Србије између Саве, Колубаре и Дрине, где је то и данас местимице случај, него и јужније, у ужичком крају; јекавштине ту тада није могло бити много,⁶⁰ у сваком случају још није преовладала.⁶¹ Несигурност у перцепцији затвореног *е* < *ѣ* — које су екавци и јекавци често чули и преузимали као [i], отуда икавизми⁶² — ширила се и на неке случајеве где јата није било, као *сѣрогонне* 47а поред *сѣрогоне* 1376, данас *Сирогојно*, од ЛИ **Sirogojъ*, где је први део прасл. **sirъ* „сирот“,⁶³ *солотеш(а)* 62а, 76а, 83а, 866, 91а, 1696 bis, 1736 поред *Солотиша* у КП (СП 146) и турским дефтерима, данас *Солошуша*,⁶⁴ *рѣзидиѣ* код Ваљева 1126 поред *рѣзидиѣ[ь]* 466, -к² 1056, и да-

⁵³ Само званично *Сеча Река* (ИМ). Облик *рѣка* је у оба случаја заснован на књижевној конвенцији, која за предњи део није постојала у свести записивача; за његову етимологију в. ОС 23.

⁵⁴ Код Мачката, у РП *дрѣтан(ь)* 78а, али у КП *Дрѣтана*, са Новаковићевом напоменом да би се могло читати и *Дрѣтна* (СП 132). Овај топоним усамљен је на нашем тлу, али има паралелу у Чешкој: *Dr̃iteň*, -*tně* f., што Профоус изводи од стчеш. глагола *dřetiiti* „умиривати, успокојавати“ (Profous I 473); уп. ЭССЯ 220 д., где се на основу овог стчеш. глагола (у одломцима из „Александриде“ XIV в.), за који се даје значење „мамити, саблажњивати“ и буг. *дрѣтя* „подстицати“ реконструирше прасл. **d(ь)rětiiti*.

⁵⁵ У РП *бѣска* 666, 1586, *бѣска* 756, 79а, 866, 159а, 1666, *бѣскаа* 776, *бѣска* 1906; слична колебања у КП *Бѣска*, *Бѣска доња*, *Биоска* 4 х, *Бѣска* (СП 124, 125, 127).

⁵⁶ У РП *мешник(ь)* 446, 45а, 636, 79а, 167а, у КП *Мѣшникъ* четири пута (СП 139).

⁵⁷ Старије име данашњег Богатића јужно од Ваљева, познато из турских пописа XVI в.; записи у РП *мѣховине* 986 и у КП *Мѣховине* (СП 139) пре се односе на то некадашње село него на данашње *Мјеховина* код Калиновика.

⁵⁸ Није јасно да ли се на ово село односе записи у РП *северовиѣ[и]* 65а, 1676, у КП *Северовиѣ* (СП 145); постоје *Сјеверовиѣ* код Сарајева (ИМ).

⁵⁹ Уз вероватан наслон на *Тријко* као хипокористик од *Тријун*.

⁶⁰ Карактеристичан псеудојекавизам је *Беонисије* 166, 29а, поред *Дионисије* више пута; усамљен облик *Ваниш*: *дѣваниша* 126а (из Бачке?) могао би одражавати мађарски изговор.

⁶¹ Ово запажање илуструје могућности провере и допуне значајног и широко прихваћеног налаза Слободана Реметића (1981) на дијахроном плану.

⁶² Т. Јовановић је склон да икавске ликове личних имена објасни „ширином крајева из којих су особе потицале“ (VII), но на примеру облика *Сѣиѣан* из његове високе фреквенције и места у којима се бележи (један 62а из Плијескова — забележеног ту као *Плив'ско* — други 746 из саме Раче, више њих из Срема, Бачке и Баната) излази да је он у то доба живео на овдашњем терену и у језичком осећању записивача.

⁶³ Уп. *Сјерогошће* у Потарју, *Сијерач* у Подрињу, *Сирча* код Краљева, али у Жичкој повељи *Сѣрча*, пољ. *Siercz* < *Sircz*, подробније о овој појави в. у СЈ III/1998, 16 д.; под прелаз *ir* > *ēr* може се подвести и горенаведени топоним *Нудмер / Нунмер*, а и (у РП веома често) ЛИ *Иѣрина* < *Ирина* < гр. *Εἰρήνη*.

⁶⁴ Подробније о овом топониму Лома 2005. Етимологија није извесна, али тешко да је у претпоследњем слогу стајао „јат“.

нас *Пријездић* код Ваљева (ЛИ **Pri-jezda*). Посебан случај представљала би промена *in* > *en*, за коју в. НЈ XXXI/1996, 130, заступљена овде облицима **Колнѣнъ** и сл., **Десѣиѣ** 106б поред **Десѣина**, **Десѣиѣ** више пута (гр. Δέσποινα), **Дменко** 126б, **Доменко** 47а поред **Домино** 128а (лат. *Dominicus*). Укупно у РП преовлађује екавщина (уп. нпр. **БЕЛА СТЕНА** 171а) и пише се *ε* у именима где је, рецимо, у КП етимолошко **ѣ** (**Мѣшъникъ**, **Мѣхъовиѣ**, **Плѣвъско**) — мада има и обратних случајева.

Писање **вокмиѣ** 83а, **вокосава** више пута, **вочисава** 183а, какво се среће и у Кр. (СП 51) може бити чисто графичка појава, пре него што би иза њега стајао особен рефлекс *л*; занимљиво је у том погледу **воуѣ** **косавъ** 52а, ако није грешка.

Код разних рефлекаса грчког имена Γεώργιος претежу облици са *ћ* — *ћ* (*Ђурђе*, ређе *Ђорђе* и сл.); усамљени облици *Јуриша* 59б и *Јура* 205а вероватно потичу из западних крајева;⁶⁵ није јасно спада ли овамо *Зур(о)* (двапут у ген. **зѣра** 70б, 99а, тако да номинатив није јасан), где би (д)з- уместо *ћ*- могла бити особеност несловенског (влашког?) изговора.⁶⁶

Овај овлашан преглед треба схватити само као подстицај даљим и темељнијим истраживањима — ономастичким, етимолошким, дијалектолошким, палеографским, историјско-географским, културноисторијским, просопографским и другим — која омогућује богата грађа Рачанског поменика.

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

ЈЕДАН ПОГЛЕД У ТОПОНИМИЈУ ЦРНЕ ГОРЕ

Поводом књиге Vukić Pulević & Novica Samardžić, *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2003, 550 стр.

Образложење концепције књиге која је пред нама, дато у Предговору (5–26), износи на видело њену ванјезичку утемељеност: издвајање микротопонима мотивисаних биљним и животињским светом одиста има већи интерес за палеоботанику и палеозоологију, као и за економску и културну историју датог подручја, него за изучавање чисто језичких појава. Реч је у сваком случају о једном занимљивом интердисциплинарном подухвату, што аутори наглашавају изражавајући, при крају предговора (25), двоструку жељу: да биолози прихвате топономастику као једну од метода у изучавању биогеографских и еколошких проблема а да (са друге стране) њихову сугестију о топономастици као мулти-

⁶⁵ На стр. 205а уписани су приложници из Мућа у Далмацији, Вуковског код Купреса и Дугог Поља, вероватно села тог имена код Кисељака, ако се пође од географске логике по којој је пут рачанске монахе из залеђа Сплита водио преко Купреса ка Сарајеву.

⁶⁶ Уп. WSI XXXVI/1991, 108 д. у вези са хидронимом *Рзав* и топонимом *Куџезеро*, *Куџозер(о)* у српском и босанском Подрињу.